

Mustafa Spahić – Osman Lavić, *Reis Mehmed Teufik efendija Azabagić*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2013, 280 str.

U izdanju Dobre knjige pojavila se biografija jednog od najznačajnijih predstavnika muslimana Bosne i Hercegovine u austrougarskom periodu, reisa Mehmeda Teufika efendije Azabagića. Ovaj veliki učenjak, prevodilac i poznavalac islamskog prava predstavljao je muslimansku zajednicu i Bošnjake u cjelini u jednom izrazito turbulentnom vremenu kada je naša zemlja prelazila iz jednog u drugi civilizacijski kulturni krug i državno-pravni okvir. U takvim okolnostima bila je potrebna jedna ličnost, širokih vizija i dalekosežnih pogleda, koja će prepoznati nove historijske procese i društvena kretanja koja su zadesila našu zemlju u drugoj polovini 19. stoljeća. Upravo jedna od tih osoba je i reis Azabagić koji je svojim, iznimno važnim, djelom "Risala o Hidžri" nastojao da ukaže na važnost ostanka i opstanka muslimana na ovim prostorima i besmislenost ideje o masovnom iseljavanju u djelove koji su ostali pod vlašću Osmanjskog carstva. Ta ideja, po njemu, u cjelini je pogubna, te, na kraju, dovodi do propasti i izopćenja onih koji je primjenjuju. Za njega je integracija jedno od najvažnijih pitanja za opstanak bošnjačkog naroda u tom vremenu, te je svoju intelektualnu i kulturnu djelatnost usmjerio u tom pravcu. U sklopu takvog društvenog angažmana napisao je i svoje djelo, gdje je na precizan način predstavio stanje u kojem su muslimani, zbog nemogućnosti ispovjedanja vjerskih dužnosti, ugroženosti života, imetka, identiteta i digniteta prinuđeni izvršiti preseljenje iz jednog područja u drugo, a koje se u islamskoj literaturi i praksi naziva Hidžra. Ovim svojim djelom, zatim svojim duhovnim i intelektualnim angažmanom, reis Azabagić

prezentirao je sebe kao jednog od vodećih mislilaca onog vremena.

Biografije poznatih ličnosti bile su uvijek jedan od značajnih pravaca u historiografiji, pa tako i ova knjiga pruža niz važnih podataka, ne samo o ovom uvaženom vjerskom dužnosniku, nego o islamskoj zajednici u cjelini i društvenim aktuelnostima onog doba. Mustafa Spahić je svoja istraživanja prezentirao u prvom djelu knjige, u kojem težište stavlja na sam pojam vlasti i kakva treba da izgleda vladavina da bi se ostvarilo pravedno društvo i njegov cjelokupni napredak. Da bi vlast bila uspješna, između ostalog, potrebni su i veliki vizionari i pravedne vođe koje će biti u stanju da usmjeravaju i fiksiraju svijest ljudi, te treba da posjeduju snagu i moć da prepoznaju nadolazeće političke promjene. Ovakvim uvodom Spahić želi da naglasi značaj pojedinca za cjelokupnu zajednicu i njegovu ulogu u razvoju društva uopšte koje atribute, po autorovom mišljenju, posjeduje i reis Azabagić. Najveći dio svog izlaganja posvetio je naučnom djelu ovog uvaženog alima u kojem potvrđuje njegova tumačenja o važnosti adaptacije i prilagođavanja na nove društvene tokove i civilizacijske okvire što će spomenutoj zajednici omogućiti nesmetan razvoj i napredak u mnogim vidovima života i rada. Pored navedenog djela, autor daje još niz podataka iz Azabagićeve intelektualne i kulturne djelatnosti, kao što je njegovo prepisivačko umjeće. Reis Azabagić poznao je orijentalne jezike i prepisao je kaligrafskim rukopisom zbirku od šest djela na arapskom jeziku tesavufske prirode. Također, bio je veliki kulturni radnik i učestvovao je u osnivanju mnogih ondašnjih časopisa kao što su, *Behar*, *Biser*, *Muallim*, te kulturno-prosvjetnog društva "Gajret" u kojima je bio saradnik i organizator. Prije nego što je postao reis, efendija Azabagić bio je na

više vodećih funkcija duhovne i obrazovne prirode. Ističe se njegova pozicija prvog direktora Šerijatsko-sudačke škole u Sarajevu, tada jedine u Evropi, te predsjednika Zemaljskog vakufskog povjerenstva.

Drugi dio knjige prezentirao je Osman Lavić koji se skoncetrisao na podatke iz biografije reisa Azabagića, njegovog rođenja, duhovnog i društvenog angažmana, ustoličenja za reisa, te njegovog penzionisanja i smrti. Zatim, nastanka njegovog djela "Risala o Hidžri" koja je prvi put štampana u sarajevskoj štampariji "Vatan". Njezino rasturanje odobrila je Ulema-medžlis, a među njezinim prvim potpisnicima našao se i ondašnji prvi proklamovani reisu-l-ulema u Bosni i Hercegovini Mustafa Hilmi efendija Hadžiomerović. U sklopu svojih društvenih i intelektualnih aktivnosti reis Azabagić isticao se i svojim humanitarnim angažmanom, a zbog svojih zasluga u cjelokupnom razvoju zajednice i zbog svoje odanosti Monarhiji odlikovan je od nove vlasti u više navrata. Pored biografskih podataka iz njegovog života, Lavić donosi prijevod Risale, sa tumačenjem određenih pojmova. Zatim, tekst Risale na arapskom jeziku u originalu koji je objavljen 1884. godine i skraćenu verziju na turskom jeziku štampanu dvije godine kasnije. U prilogu je još i autorov tekst o iseljavanju Bošnjaka muslimana iz Bosne i Hercegovine u austrougarskom periodu čije je pisanje potaknuto Azabagićevim djelom. Tu su još i razni prilozi originalnih dokumenata koji potvrđuju njegovu značajnu ulogu u društvenom životu onog vremena.

Intelektualno djelo reisa Azabagića "Risala o Hidžri" podjeljeno je u tri djela, gdje prvo poglavlje govori o značenju Hidžre, hadisima koji se odnose na nju, te razmišljanjima različitih islamskih teoretičara o ovom pitanju. Drugo poglavlje objašnjava

pojmove *Darul-Harb* (Kuća rata), te uslove pod kojim ovaj pojam prelazi u *Darul-Islam* (Kuća mira) i obrnuto. Treće poglavlje pobliže objašnjava pojam *Feth* (Osvajanje), njegove podjele i razlike između Hidžre u poslanikovo doba i one koja se promovirala u austrougarskom periodu. Za njega je Hidžra koju je vodio Muhammed a.s. bila opravdana jer je muslimanima tada bila ugrožena vjera, život, imetak i dostojanstvo, pa je ona iz tih razloga bile ne samo potrebna nego i nužna. Međutim, po njemu, ona je u cjelini predstavljala opće dobro, jer je nakon povratka muslimana u Meku ujedinjena unutrašnja i vanjska dimenzija islama. U komparativnoj analizi između ove Hidžre i one iz austrougarskog vremena, ovu drugu smatra nepotrebnom jer muslimani nisu bili izloženi takvom iskušenju, kao u onom iz poslanikovog doba. Na osnovu toga reis Azabagić objašnjava i pojam *Darul-Sulh*, kao stanje u kojem nad muslimanima vladaju nemuslimani, ali osnovna prava pripadnika islamske vjeroispovjesti nisu ugrožena.

Iseljavanje muslimana u preostale djele Osmanskog carstva nakon uspostave nove austrougarske vlasti predstavljao je jedan proces koji je težio da ima ozbiljne posljedice po daljnji opstanak stanovništva islamske vjeroispovjesti na ovim prostorima. Zbog toga autori posebno ističu važnost pojave reisa Azabagića u ovom vremenu i njegovog djela gdje se osuđuje agitacija različitih faktora koji su vršili pritisak na muslimanski živalj da napusti svoja dojučerašnja prebivališta. Spahić navodi niz pojava koje su uslovile pojačanu želju za iseljavanjem, pa tako kaže da se muslimani nisu uklopili u habzburški kulturno-civilizacijski krug, već samo u državno-pravni i politički okvir, što je, u cjelini gledajući, dovelo do njihovog nesnalaženja u novonastalim okolnostima.

Tu još ističe i prelazak na kapitalistički put razvoja, te pojavu autonomnog pokreta za vjersku i vakufsko-mearifsku autonomiju na čijem se čelu, jedno vrijeme, nalazio i mostarski muftija Ali Fehmi Džabić. Sve te pojave autor smatra nazadnim i dekadentnim, te nedostatkom vizija i nesnalazjenja u prostorno-vremenskim relacijama što opravdava isključivo teološkim, ali ne i historijskim činjenicama. Ako se sagledaju historijske okolnosti u kojem je djelovao, ovaj pokret je predstavljao jednu vrstu afirmacije samobitnosti i posebnosti muslimanske etničke zajednice u uslovima novog prestrukturiranja odnosa kada je austrijska vlast zastupala isključivo svoje interese. Prema Mustafi Imamoviću pokret za autonomiju nastao je kao jedna vrsta odgovora na loš odnos habzburških vlasti prema muslimanima, gdje su im okupacijom njihove tradicionalne ustanove bile ugrožene, te nepravednim i zlonamjernim postupanjem nove vlasti kada je u pitanju problematika vjerske i agrarne prirode. Nusret Šehić ističe da je nastanku pokreta najviše doprinijelo katastrofalno stanje u redovima Islamske zajednice na čijem čelu su se nalazili poslušni službenici koji nisu posjedovali vjersko obrazovanje, te stavljanje vakufske organizacije pod kontrolu nove vlasti. Kao važna činjenica samoorganiziranja muslimana je i pritisak srpskog i hrvatskog nacionalizma, koji je, u datim okolnostima, imao poziciju za svoja ekspanzivna dejstva, te pritisak vladajućih struktura učinili su da je njihova egzistencija, kako kaže Šehić, dovedena u pitanje. Zbog toga i ne čudi da su muslimani, radi očuvanja svog duhovnog i materijalnog identiteta, nastojali da zadrže svoju vezu sa prijestolnicom Osmanskog carstva i da imaju čvrste temelje u Islamskoj zajednici koja će biti neovisna od vlasti.

Treba na kraju istaknuti da je u novonastalim okolnostima uspostavljanjem ustanova Reisa i Rijaseta i utemeljenjem Islamske vjerske zajednice u Bosni i Hercegovini, muslimanima omogućeno institucionalno djelovanje na području duhovnih aktivnosti. To predstavlja novu stranicu u historiji bošnjačkog naroda, koja ga kroz vjerske ustanove i instituciju reisa, kao vrhovnog poglavara muslimana, obilježava kao ravnopravnog čimbenika sa ostalim konfesionalnim zajednicama na ovim prostorima. U sklopu takvog poretka reis Azabagić svojim neumornim radom i intelektualnim djelom doprinio je razvoju kulturne djelatnosti i afirmaciji muslimanskog bića Bosne i Hercegovine. Reis Mehmed ef. Azabagić, po svemu sudeći, bio je idealni predstavnik svog vremena, čovjek dalekih pogleda i širokih vizija koji je znao prepoznati vrijeme koje nadolazi, te njegovo djelo predstavlja značajni putokaz za buduće generacije. Biografija o reisu Azabagiću značajno dopunjuje sliku Bosne i Hercegovine u doba austrougarske vladavine i značajna je ne samo za izučavanje društvenih odnosa u tom periodu, već predstavlja rad koji donosi niz podataka vezanih za historiju Islamske zajednice u našoj zemlji. Na kraju treba još reći da Osman Lavić instituciju Islamske zajednice u tom vremenu vidi kao jedinu koja je bila integrativni faktor muslimana u izgradnji njihove nacionalne svijesti i identiteta u odsustvu političkih i intelektualnih predstavnika. Međutim, mišljenja smo da ovdje treba izdvojiti i zemljišne posjednike, koji su, također, odigrali važnu ulogu kao integracioni faktor i element koji je uticao na homogenizaciju bošnjačkog naroda.

LORENS KUGIĆ